

Журавель І.А.,
студент 4 курсу 405 ФФ групи факультету Фінансів
ДВНЗ «Національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ

ПРОБЛЕМА УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ В УКРАЇНІ ТА ЙМОВІРНІ ШЛЯХИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Державний борг – це загальний розмір накопиченої заборгованості держави (уряду) за випущеними і непогашеними внутрішніми державними запозиченнями, а також сума фінансових зобов'язань до іноземних кредиторів на певну дату, включаючи видані гарантії за кредитами, що надають місцевим органам влади, державним підприємствам, іноземним постачальникам. Кількісно він дорівнює сумі минулих бюджетних дефіцитів за мінусом бюджетних залишків.

Незбалансованість державного бюджету України, дефіцитність торговельного балансу, прийняття державою боргів підприємств і не виважена політика державного запозичення вкрай загострили проблему державного боргу нашої країни.

Економічна суть державного боргу виявляється через такі його функції: фіскальну – залучення державою необхідних коштів для фінансування бюджетних видатків; регулюючу – коригування обсягу грошової маси через купівлю-продаж цінних паперів центральним банком країни.

Причини виникнення державного боргу:

1. Збільшення державних витрат без відповідного зростання державних доходів.
2. Циклічні спади і автоматичні стабілізатори економіки.
3. Скорочення податків без відповідного зменшення державних витрат.
4. Вплив політичних бізнес-циклів – збільшення державних витрат напередодні виборів з метою завоювання голосів для збереження влади.

Залежно від характеру наслідків впливу боргу на економіку їх поділяють на:

- короткострокові – це наслідки бюджетного дефіциту під назвою „ефект витіснення”;
- довгострокові – це економічні наслідки державного боргу під назвою „тягар боргу”.

Економічні наслідки державного боргу такі:

1. Перерозподіл національного доходу на користь власників: державних облігацій та інших державних цінних паперів; 2. Збільшення податків для обслуговування державного боргу, що негативно впливає на ділову та економічну активність; 3. Скорочення споживання населенням країни.

Структурно державний борг країни поділяють на внутрішній і зовнішній.

Внутрішній державний борг – це заборгованість держави домогосподарствам і фірмам даної країни, які володіють цінними паперами, випущеними її урядами, тобто всім утримувачам облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) та інших державних цінних паперів, а саме громадянам та підприємствам своєї країни, які є кредиторами держави. Закон «Про державний внутрішній борг України» прийнято ще у 1992 році.

Зовнішній державний борг – це заборгованість держави нерезидентам – іноземним кредиторам, тобто громадянам та організаціям інших країн (фірмам, урядам і міжнародним фінансовим організаціям).

Управління державним боргом полягає в забезпеченні платоспроможності держави, тобто можливості погашення боргів. Це стосується як поточного, так і капітального боргу. Щодо поточного боргу, то необхідно забезпечити реальні джерела його погашення. Для капітального боргу важливо встановити такі строки його погашення, коли будуть наявні відповідні для цього джерела.

Проблеми державного боргу не у його величині – в абсолютних сумах та відносно ВВП і обсягу бюджету, а в забезпеченні платоспроможності держави, яка визначається трьома головними чинниками:

- наявністю ресурсів, тобто потенційних джерел доходів та всіх видів самофінансування;
- динамікою видатків, які залежать від рівня соціально-економічного розвитку країни;
- бажанням кредиторів купувати боргові зобов'язання.

Ще 04 квітня 2015 року за пропозицією Міністерства фінансів (на чолі з Н. Ярецько) на засіданні Уряду України було затверджено перелік зовнішніх боргових зобов'язань, щодо яких планується здійснення правочинів стосовно зміни умов запозичень, та надано настанови для вжиття заходів учасниками процесу реструктуризації.

Правочини стосовно зміни умов запозичень мають забезпечити виконання Україною трьох кількісних зобов'язань України перед МВФ щодо досягнення конкретних показників боргу, а саме:

- 1). заощадження на зовнішніх платежах по боргових зобов'язаннях держави, гарантованих державою та суб'єктів господарювання державного сектору економіки на суму приблизно 15 млрд. дол. США за період реалізації програми МВФ;
- 2). забезпечення до 2020 р. співвідношення державний борг/ ВВП на рівні не вище 71 % від ВВП;

3). підтримання загальних потреб у фінансуванні бюджету за борговими операціями в середньому на рівні 10 % від ВВП (макс. 12 % від ВВП на рік) в 2019-2025 рр.

За оцінкою міжнародного рейтингового агентства Moody's, в довгостроковій перспективі збитки зовнішніх приватних кредиторів України, що погодились на реструктуризацію, у півтора рази перевищать розмір списання, закріпленого угодою, та складуть не 20 % від номіналу євробондів, як вказується в угоді про реструктуризацію, а 30-35 %.

Міжнародний валютний фонд позитивно відреагував на досягнення домовленості між Україною та кредиторами. Міністерство фінансів України визнало угоду вигідною для всіх та висловило сподівання, що фінансові ринки приймуть її позитивно.

Невисокий рівень фінансової стійкості держави, потужні кризові явища в економіці та вжиття заходів щодо реструктуризації частини державного боргу відповідним чином відзначаються на динаміці суверенного кредитного рейтингу України.

Проблема зростання державного боргу безпосередньо пов'язана із проблемою визначення дефіциту бюджету. Рівень бюджетного дефіциту обернено пропорційний рівню бюджетної безпеки.

Надзвичайно важливою загрозою економічному суверенітету України у зовнішньоекономічній сфері є катастрофічно швидке зростання зовнішнього боргу. Останній зростає в процесі отримання кредитів.

Розглядаючи проблему зовнішнього боргу, передусім слід зазначити два аспекти його взаємозв'язку з системою економічної безпеки держави:

1. комерційний: з точки зору позитивного впливу міжнародної фінансової допомоги (за відсутності власних коштів) на задоволення нагальних потреб України і відносного покращання стану її фінансової безпеки, виходячи з того, що обсяги зовнішньої фінансової допомоги закладено у бюджет, її неотримання, або несвоєчасне отримання чи отримання в менших розмірах означатиме загрозу бюджетній (і фінансовій в цілому) безпеці України, загальмує виконання цілого ряду програм, призведе до погіршення платіжного балансу;

2. політичний: недопущення утиснення національного суверенітету й загрози економічній безпеці країни.

У світовій практиці відомі приклади збільшення зовнішнього боргу як розвинутих країн, так і країн, що розвиваються. Досвід цих країн показує, що зростання зовнішнього боргу по-різному впливає на їх економічну безпеку залежно від рейтингу країни за макроекономічними показниками.

Розгляд проблеми, викликаній загрозою зовнішнього боргу економічній безпеці країни потребує аналізу альтернативних наслідків залучення іноземних кредитів в Україну, бо можливі наслідки цього процесу впливають із конкретних умов як отримання, так і особливо використання зарубіжних коштів.

Якісна характеристика боргу впливає з його кількісної характеристики та певних меж. Перевищення меж веде до створення і поглиблення кризових явищ в країні. В міжнародній практиці для оцінки стану державного боргу використовуються різноманітні показники. Світовий банк, наприклад, вважає критичним рівень державного зовнішнього боргу, який відповідає 50% ВВП. Взагалі ж, як вважають фахівці, економічно безпечним для держави є обсяг іноземних кредитів, що не перевищує 70% обсягу її річного експорту. Поки Україна вкладається в ці межі. За іншими оцінками, межею небезпеки вважається перевищення суми боргу порівняно з експортом удвічі, підвищеної небезпеки – втричі.

Для визначення меж зовнішнього державного боргу існують такі основні показники: відношення зовнішнього державного боргу до ВВП та експорту країни; відношення обслуговування зовнішнього державного боргу до експорту країни.

У світовій практиці безпечним вважається такий рівень зовнішнього боргу, коли сума його обслуговування не перевищує 25% загальних валютних надходжень країни або 20 % вартості експорту товарів. Межею небезпеки при оцінці ситуації з погашенням боргу і сплатою процентів вважається відношення відсоткових платежів до експорту 15-20 %, межею підвищеної небезпеки – 25-30 %, критичною межею – коли зовнішні борги перевищують 40% ВВП.

Україна не має на сьогодні своїх узаконених напрацювань по критичних показниках економічної безпеки країни по державному боргу. Міністерство фінансів і Національний банк України пропонують граничне значення співвідношення валового розміру державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг встановити на рівні не більше 165 %.

Наведені дані свідчать, що хоч за більшістю показників боргової безпеки Україна поки що нібито перебуває у безпечному стані, проте показник співвідношення обсягу зовнішньої заборгованості до ВВП перевищив порогові значення і наближається до критичної межі. Особливо слід підкреслити, що проблема зовнішнього боргу загострюється й існуванням проблеми внутрішнього боргу, насамперед з обслуговування ринку державних цінних паперів.